

УДК 159.99 : 141.319.8

ХАРЧЕНКО Анжела Станіславівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

ТВОРЧА СКЛАДОВА ПРИНЦИПІВ СУЧАСНОГО ГУМАНІЗМУ В ОСВІТІ

У статті зроблена спроба проаналізувати творчу складову принципів сучасного гуманізму, виділених Г.О. Баллом: екологізму, конструктивізму та реалізму, толерантності, діалогізму, медіаційності, раціоналізму (гармонійного), орієнтованості на культуру, особистісної орієнтації (орієнтації на цілісну людину), моральності і гармонійності. Вказано, що творчість є потужним ресурсом збагачення гуманізму. Обґрунтовано перспективний напрям дослідження – розробку психологічної концепції творчо-гуманістичної спрямованості особистості майбутнього педагога.

Ключові слова: гуманізм, гуманізація освіти, принципи гуманізму, творчість, педагог, творчо-гуманістична спрямованість.

Постановка проблеми. Сучасний гуманізм пройшов багатовіковий історичний шлях. Його становлення пов'язане з поширенням загальнолюдських цінностей. Гуманізм спрямований на розв'язання військових і соціальних конфліктів, підвищення якості життя суспільства. Сьогодні гуманізм визначається як ідейно-філософська платформа розвитку людства. Суть сучасного гуманізму полягає у визнанні людини найвищою цінністю, в піднесенні її особистої гідності, турботі про людину й дотриманні її прав на свободу, щастя та прояв власних здібностей, «... на вільну й відповідальну участь у житті світу й суспільства» [5, с. 73], а також утвердженні її творчого призначення у світі [15].

Науковці різних галузей відзначають, що сучасне світове співтовариство переживає процес соціальної трансформації, переходу від індустріального до постіндустріального інформаційного суспільства; формуються якісно нові принципи організації життя і діяльності людей. Відбувається збереження

цілісності світу, підсилюється взаємозв'язок різних сторін життя, проте істотно підвищується динамізм змін, що призводять до зниження стабільності і можливості поступового розвитку. У світі стають дедалі розповсюдженими ситуації, що передбачають нестандартні рішення і вимагають творчого підходу до їх прийняття.

І.М. Борзенко, В.О. Кувакін та Г.О. Кудишина підкреслюють: «Особлива місія гуманізації людини і суспільних відносин лежить на тих, хто завтра прийде до школи та інші освітні установи країни і буде навчати школярів і студентів основоположним цінностям особистого й суспільного буття, хто буде вчити їх тому, як гідно реалізувати людський потенціал і адекватно зустріти майбутнє, його виклики, його радості і загрози» [5, с. 384-385]. Сучасне суспільство потребує педагогів, які мають творче мислення і володіють способами перетворення навколишньої дійсності.

Як свідчать результати нашого дослідження, педагогічна освіта в Україні не повною мірою задовольняє ці потреби суспільства. В ній мають поширюватися процеси гуманізації, які сприяють розвитку творчої особистості. Це зумовлює потребу у новому осмисленні принципів сучасного гуманізму в освіті, з посиленням значущості їх творчої складової. Адже формування творчо, гуманістично спрямованої особистості майбутнього педагога має здійснюватися, враховуючи науково обґрунтовані засади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні інтерпретації гуманізму представлені в працях А.І. Арнольдова, В.В. Бібіхіна, І.М. Борзенка, В.К. Дудишевої, М.Б. Конашева, В.О. Кувакіна, Г.О. Кудишиної, М.К. Мамардашвили, А.П. Назаретяна, С.В. Перевезенцева, О.В. Петрихіна, К.В. Решетнікової, В.О. Рибіна, В.М. Шилова та інших дослідників.

Ідеї гуманізації сучасної освіти визначені в працях Ш.О. Амонашвілі, Г.О. Балла, І.Д. Беха, М.Й. Боришевського, В.Й. Бочелюка, Н.І. Жигайло, В.В. Зарицької, С.Д. Максименка, О.Б. Орлова, Е.О. Помиткіна, В.В. Рибалки, М.В. Савчина,

В.А. Семиченко, І.С. Якиманської, Т.С. Яценко та інших психологів.

Проблемі гуманістичної спрямованості особистості присвячені дослідження психологів і педагогів О.А. Аленинської, Г.О. Балла, І.Д. Беха, В.П. Бездухова, Н.О. Бочаріної, Т.М. Данилової, С.П. Іванової, С.М. Колкової, Ю.М. Кулюткіна, О.М. Лисенко, Н.В. Нерух, М.О. Поляніна, Е.О. Помиткіна, В.В. Рибалки, В.А. Семиченко, О.М.Смищенко, Г.С. Сухобської, Т.В. Титаренко, Н.В. Чепелевої, С.В. Яремчук, Г.Н. Яришевої та інших.

Особливості творчого розвитку і творчої спрямованості особистості розкриваються в працях Д.Б. Богоявленської, А.В. Брушлинського, В.М. Дружиніна, В.А. Кан-Калика, О.Г. Ковальова, О.Н. Лука, С.Д. Максименка, О.М. Матюшкіна, В.О. Моляко, Я.О. Пономарьова, В.С. Юркевич та інших психологів.

Принципи сучасного гуманізму, гуманізації педагогічного процесу розробляли Ш.О. Амонашвілі, І.М. Борзенко, О.Б. Євладова, М.Г. Іванов, В.О. Кувакін, Г.О. Кудишина, Є.М. Шиянов та інші. Психологічний аналіз принципів сучасного гуманізму пропонує Г.О. Балл [1]. Проте їхня творча складова залишається поза увагою психологів.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі творчої складової принципів сучасного гуманізму в освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «принцип» (з лат. «principium» – основа) означає першопочаток, керівну ідею, основне правило поведінки тощо.

Г.О. Балл [1] розкриває суть таких принципів сучасного гуманізму: екологізму, конструктивізму і реалізму, толерантності, діалогізму, медіаційності, раціоналізму (гармонійного), орієнтованості на культуру, особистісної орієнтації (точніше, орієнтації на цілісну людину), моральності і гармонійності. Розглянемо докладніше особливості творчої складової цих принципів в освіті.

Принцип екологізму, за Г.О. Баллом, розуміється як спрямованість на збереження умов «коеволюції людини і

Природи». Він «... передбачає гармонійне поєднання глобалізму (тобто чіткого усвідомлення глобальних закономірностей, тенденцій і небезпек та здійснення, на базі такого усвідомлення, системних дій) і локалізму – поважання і врахування локальних особливостей, цінностей та інтересів» [2, с.19].

Вирішення багатьох екологічних проблем вимагає нешаблонного, творчого мислення. Творчий аспект екологічного мислення є його характерною рисою. Психологи зазначають, що екокультурна неспроможність вчителя перешкоджає формуванню творчої екоцілісної особистості.

Також, слід зазначити, що українська нація, яка формується в умовах глобалізації, вирізняється своєрідними психологічними особливостями і менталітетом, що є важливими чинниками збереження її самобутності. М. Обушний вважає: «Інтеграція різних народів може мати ... позитивний результат у контексті формування як етнічних, так і загальнолюдських ментальностей» [17, с. 119].

Усвідомлення педагогом єдності людства та визнання різноманіття його культурних і соціальних форм взаємодії є необхідним, щоб орієнтуватися в просторі, сформованому глобалізацією.

Розглядаючи український менталітет, учені виокремлюють у ньому схильність українців до різних форм творчості («...глибоко позитивних форм творчості й активності», за Д.І. Чижевським; прагнення до творчості, за М.І. Пірен тощо).

Конструктивізм, як принцип гуманізму, передбачає активне ставлення до світу, готовність впливати на нього, керуючись гуманістичними цінностями). Конструктивізмі поєднується з реалізмом, суть якого полягає у поважанні об'єктів такими, якими вони є, із притаманними їм закономірностями).

Конструктивістський світогляд включає «... орієнтацію свідомості й діяльності на майбутнє» [2, с. 19], що «... не передбачає байдужості до сьогоденних здобутків і прикращів й аж ніяк не заперечує шанування традицій, національної пам'яті та підтримання неперервності духовної культури» [Там само, с. 19].

Б.І. Коротяєв вважає, що « ... В основі будь-якої творчої діяльності лежить прогноз – передбачення, передбачення її можливих результатів ... І тому творча діяльність немислима без усвідомлення мети пошуку, без активного відтворення вивчених знань, без інтересу до поповнення відсутніх знань з готових джерел, до самостійного пошуку, нарешті, без уяви та емоцій» [14, с. 5].

Прогностичні здібності вчителя виявляються у передбаченні ним наслідків своїх дій, у виховному проектуванні особистості учня, в умінні прогнозувати розвиток його якостей. Здібність до прогнозування включена у всі функції вчителя, від неї залежить їх ефективне виконання.

Толерантність як принцип сучасного гуманізму на думку Г.О. Балла, «...наполягає на повазі до інтересів, прагнень, думок суб'єктів (різного рівня), з якими відбувається взаємодія... йдеться лише про презумпцію прийнятності: саме неприйнятність тих чи інших поглядів чи дій вимагає обґрунтування» [2, с. 22].

Однією з найважливіших функцій толерантності є забезпечення можливості творчого перетворення навколишньої дійсності. Завдяки толерантності створюються умови для безпечного прояву творчої активності та творчого самоствердження людини.

Обґрунтовуючи творчо-діяльнісний характер толерантності, О.В. Бузгалін переконаний, що вона являє собою «креатосферу – сферу спів-творчості Людини ...» [7, с. 23]. Така толерантність передбачає відкритий діалог суб'єктів та їх суб'єкт-суб'єктні відносини, що ґрунтуються на рівноправ'ї, повазі, поліфонуванні. Відмінною особливістю такого діалогу є те, що людина розглядає будь-яку навколишню її реальність (природу, інших людей) як цінність. У цьому діалозі, як спів-творчості, подоланні виниклих суперечностей унікальних, неповторних особистостей, народжується толерантність, товариство і солідарність, дружба і любов [12].

Креативність як універсальна пізнавальна здатність до творчості допомагає вчителю цікавитися позиціями інших

людей, використовувати переваги і уникати негативних сторін у взаємодії з ними, знаходити взаємоприйнятні шляхи розв'язання проблем, творчо організовувати співпрацю.

І.С. Якиманська [23] зазначає, що вихованням толерантної особистості нового часу неодмінно має бути педагог з високим інноваційним потенціалом як сукупністю соціокультурних і творчих характеристик особистості, що виявляється в готовності вдосконалювати педагогічну діяльність. Вона включає до інноваційного потенціалу педагога бажання й можливість розвивати свої інтереси та уявлення, шукати власні нетрадиційні вирішення проблем, сприймати й творчо втілювати вже існуючі нестандартні підходи в освіті.

За Г.О. Баллом [1], принцип діалогізму передбачає змістовну взаємодію між партнерами і між позиціями, які вони відстоюють. Діалог визначається не тільки як форма спілкування, учасники якого обмінюються висловлюваннями і репліками, але й як тип взаємин індивідуальних або групових суб'єктів.

Обґрунтовуючи стратегію діалогу як найбільш продуктивну і гуманістичну у соціально-особистісному впливові, Г.О. Балл [1] виділяє своєрідні діалогічні універсалиї: повагу до партнера; повагу до себе; прийняття партнера таким, яким він є, та орієнтацію на його вищі досягнення (реальні або можливі); конкордатність (згода учасників діалогу щодо базових знань, норм, цінностей і цілей); толерантність як презумпція можливого прийняття партнера або його погляду, погляду, позиції; можливо більш повного використання потенціалу культури, входження конкретного діалогу у «великі діалоги», за допомогою яких культура функціонує і розвивається.

Психологи і педагоги визнають творчий, пошуковий, дослідницький характер діалогу. В діалозі вчитель і учні включаються в спільний безперервний пошук особистісних смислів, які стають рушійною силою освітнього процесу. Учитель і учні перетворюються на активних співдослідників і співтворців освітнього процесу, який має особистісний смисл і в

межах якого розвиваються рефлексивні процеси обох сторін [22].

Медіаційність – принцип сучасного гуманізму, – розуміється як «...знайдення й використання опосередкувальних ланок (медіаторів), які дозволили б конкретним змістам, обстоюваним учасників діалогу...постати компонентами цілісної системи, прийнятної для вказаних учасників (бодай як основа для подальших діалогів)» [2, с. 22].

Медіація відкриває нові підходи та шляхи подолання складних і конфліктних ситуацій між учасниками освітнього процесу. На думку С.О. Оборотової, «... педагог стає тим самим посередником (медіатором), який, грамотно регулюючи процес конфлікту, м'яко підводить сторони до його вирішення. Шкільна медіація виходить з того, що конфлікт містить у собі надію на поліпшення і зміну ситуації, на правильне розуміння проблеми, прийняття сторонами одне одного. Таке творче ставлення до конфлікту зазвичай допомагає виробити конструктивне рішення» [16, с. 61].

Творчий підхід до розв'язання конфлікту виявляється у виконанні таких мисленневих дій, результатом яких є знаходження неординарного способу, враховуючи особливості ситуації та особистість опонента. В такому разі змінюється ставлення до ситуації: стає можливим погляд на проблему з різних точок зору, творче переосмислення ситуації, здійснення неупередженої оцінки, формулювання висновків та обрання конструктивного шляху для вирішення конфліктної ситуації. Вище згадану послідовність і складають етапи нестандартного підходу у розв'язанні конфліктів, що, врешті решт, зумовлює неочікуваний та ефективний спосіб вирішення проблеми [10].

Наступним принципом сучасного гуманізму є раціоналізм (гармонійний). Він передбачає як визнання інтелектуальної культури одним із найважливіших її надбань, максимальне його використання, так і опору на гармонійний інтелект. Причому гармонійний інтелект не зводиться до стандартизованих (і завдяки цьому легко піддається технологізації) варіантів, відомих під назвою розсудку, а постає як творчий, готовий до

роботи з протиріччями діалектичний розум. Також він налаштований на можливо більш повне і глибоке охоплення світу з подоланням тимчасових, просторових і змістових обмежень. І, врешті рещт, в) являє собою єдність дискурсивних та інтуїтивних складових [1].

Однією з функцій інтелектуальної культури визнається формування особистості, яка мислить творчо, що виявляється особливо важливим у сучасних умовах. Адже людина, що має навички творчого мислення, не тільки більше затребувана в силу своєї конкурентоспроможності, а й максимально задовольняє пріоритетну вимогу постійного саморозвитку особистості [11].

У сучасній психології інтелект визначається і як вияв власне мисленнєвої активності, і як інтеграція всіх пізнавальних процесів. На думку М.О. Холодної [20], ця інтеграція процесів у структурі інтелекту проходить під переважним організуючим впливом мислення. Інструментом цієї інтеграції, засобом систематизації і взаємовключення психічних функцій одна в одну є творче мислення, як вища форма мислення [21].

Психологічні особливості творчого педагогічного мислення вивчали В.А. Кан-Калик, М.М. Кашапов, Т.Г. Кисельова, О.В. Коточігова, Н.В. Кузьміна, Ю.М. Кулюткін, Г.В. Лейбіна, А.К. Маркова, Г.С. Сухобська та інші психологи. Творче педагогічне мислення визначається як вищий пізнавальний процес пошуку, виявлення і вирішення педагогічної проблемності в ході професійної діяльності педагога. Причому воно характеризується параметрами: «відкритість» педагога зовнішньому світу, здатність до «виходу за межі» вихідного рівня психічного забезпечення діяльності тощо. Також у дослідженнях показано, що у міру професіоналізації педагогічного мислення збільшується його надситуативна складова. Творчість виявляється здебільшого на надситуативному рівні.

За Г.О. Баллом [1; 2], важливим принципом сучасного гуманізму є орієнтованість на культуру, гармонійне використання її надбань. Він вважає, що культура (в найбільш

широкому розумінні) має розглядатися як сукупність тих засобів і результатів діяльності окремих людей, їхніх спільнот і людства в цілому, які забезпечують дві головні функції: функцію соціальної пам'яті (репродуктивно-нормативну) і функцію соціально значущої творчості (діалогічно-творчу).

Творчість розвивається в певній культурі, проте, й сама культура є продуктом творчої діяльності. На думку Д.Б. Богоявленської [4], креативність передбачає породження культурно значущих, суспільно корисних рішень, і тільки такий оригінальний продукт, який відповідає критеріям культурної адекватності, може бути показником творчості.

В.М. Дружинін [9] переконаний, що поза культурною значущістю продукту діяльності ця діяльність не може вважатися творчістю. Джерелом новачій і важливим фактором розвитку певної культури є творча діяльність.

Педагог, як носій культури, що творчо використовує її надбання, може забезпечити підготовку майбутніх висококваліфікованих спеціалістів різних галузей науки, культури й освіти.

Наступним принципом сучасного гуманізму, за Г.О. Баллом [1], є особистісна орієнтація (орієнтація на цілісну людину), котра передбачає установку на всебічне сприяння гармонійному розвитку людей, на підвищення ступеня їх особистісної свободи (в єдності з особистісною надійністю).

Стосовно освіти орієнтація на цілісну людину включає ретельне врахування ендопсихічних властивостей кожного учня, а також такий вплив на його екзопсихічні характеристики, які сприяють залученню до культури [1].

Як зазначає В.В. Рибалка, особистісний підхід «..повинен базуватися на цілісному уявленні про творчу особистість як систему певних психічних властивостей індивіда і що формуються у спілкуванні та творчій діяльності. Цій системі притаманна певна психологічна структура психічних якостей, здібностей, що взаємопов'язані між собою та утворюють певну порівняльну, ієрархічну організацію. ... При виявленні та розвитку творчої особистості слід орієнтуватися не тільки на

окремих інтелектуально-творчий потенціал індивіда, а й на цілісний творчий потенціал особистості або творчий особистісний потенціал людини» [19, с. 6].

Згідно принципу моральності, виокремленому Г.О. Баллом [1], заохочується така поведінка індивідуальних і колективних суб'єктів, у мотивуванні якої відіграють істотну роль схвалювані культурою норми людського співжиття (моральні норми), які регулюють поведінку людини в суспільстві. Вони вказують ті межі, за якими поведінка людини стає аморальною. Гуманізм, як вимога сучасної епохи, визначає норми моралі.

Психологи вбачають тісний зв'язок морального і творчого розвитку людини (Д.Б. Богоявленська, І.М. Киштимова, В.Д. Шадриков та інші). Визнаючи цей зв'язок, І.М. Киштимова уточнює: «Актуалізація креативності передбачає розвиток особистісного сенсу, який має моральну природу і вищий рівень якого позначений як духовний. Етичний сенс характеризує ставлення людини до іншої людини й суспільства у цілому – етичне ставлення» [13, с. 8-9].

На думку Б.С. Братуся [6], «морально-ціннісна площина» існування особистості визначається смислами і визначає їх. Зв'язок креативності й моральності зумовлений їх спільним джерелом детермінації – особистісними смислами. Згідно постулату про ієрархічну рівневу будову смислової системи, чим вище рівень особистісного сенсу, тим, відповідно, вищим є й його моральний рівень, спрямованість його діяльності на благо. Це судження є правомірним щодо рівневої диференціації смислів на підставі ставлення до іншого: егоцентризм, групоцентризм, гуманізм, духовність.

А.В. Донцов [8] вважає, що творчість вчителя зумовлена моральною та соціально-культурною сутністю педагогічної діяльності, спрямованої на підготовку інтелектуально освіченого та морально здорового підростаючого покоління. Основною критеріальною оцінкою педагогічної діяльності вчителя, на його думку, є наслідки, до яких вона приводить окрему підростаючу особистість, соціальні спільноти і все

людство у виборі пріоритетів та перспектив свого подальшого розвитку та їхнього співвідношення з суспільним благом. «Тому етичний сенс формування творчого потенціалу вчителя як провідного елементу його моральної культури полягає у визначенні найбільш пріоритетних моральних соціально-зумовлених цілей і завдань удосконалення системи освіти у відповідності до найбільш актуальних проблем становлення суспільства» [Там само, с. 24]. Крім цього, «... соціально-етична зумовленість творчої діяльності педагога полягає і в тому, що, вивчаючи творчу спадщину своїх попередників, він намагається створити нові більш досконалі напрямки розробки різних педагогічних систем і технологій, спираючись на моральний і соціально-культурний досвід минулих поколінь» [Там само, с. 24].

Пов'язуючи розвиток креативності з інкультурацією, І.М. Киштимова [13] доводить, що чим вищий рівень креативності, тим більшою мірою креативний акт не залежить від мотивів соціальної значущості. Але оскільки невисокий рівень розвитку особистісних смислів також може бути виражений у креативному акті, то мотивацію престижності не можна вважати перешкодою актуалізації креативності. Проте психологи і педагоги переконані, що творчість у діяльності педагога виявляється тоді, «... коли в дію вступають соціально зумовлені моральні мотиви: почуття обов'язку, любов до професії, бажання творити добро, прагнення до самоствердження і набуття певного соціального статусу, до визнання успіхів з боку оточуючих і громадськості, прагнення творити за законами краси, бажання відчувати моральне задоволення від результатів педагогічної праці тощо» [8, с. 26].

Принцип гармонійності, згідно з Г.О. Баллом [1], дозволяє розглядати різнобічність, взаємну відповідність її підсистем і цілісність як сторони гармонійності системи «цілісна людина».

Дослідження співвідношення творчості й цілісності особистості представлені Б.Г. Ананьєвим, І.О. Беляєвим, М.С. Каганом, Л.Н. Коганом та іншими науковцями. Так, І.О. Беляєв [3] визнає творчість такою формою становлення

індивідуальної цілісності людини, що є виявом духовного змісту цього процесу. «Через творчість індивід знаходить унікальну, справді людську якісну визначеність, ототожнює себе з самим собою як природно соціально духовною цілісністю, стаючи істотою, здатною вибудовувати гармонійні відносини з доступними фрагментами Світу й долучатися до таємниць буття» [3 с. 61].

Г.Є. Пазекова і Н.Є. Сліванова [18] вказують, що досягнення високого ступеня гармонії дозволяє людині зайнятися творчою працею, гармонізувати навколишній світ, створювати безконфліктне середовище навколо себе і людей – творити добро і реалізуватися як людині. За таких умов вона стає гармонізатором, джерелом життя.

Розвивальне й творче освітнє середовище здатна створити особистість, яка перебуває в гармонії з собою, іншими людьми і світом, що є результатом позитивного досвіду їх перетворення. Педагог як гармонійна особистість може отримувати задоволення від діяльності, яку виконує, має оптимальний рівень працездатності, активності й креативності, бажання вдосконалюватися. Таким чином, гармонійність особистості педагога є підґрунтям для вияву його творчих здібностей у професійній діяльності, сприяє створенню комфортних умов для його професійної діяльності і зміцнення здоров'я.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, здійснений аналіз наукової літератури дозволяє виявити зв'язок творчості з ідеєю гуманізації, а також розглядати творчу складову в принципах сучасного гуманізму. Можна стверджувати, що творчість є потужним ресурсом збагачення гуманізму. Скерувавши увагу психологів і педагогів на творчій складовій принципів сучасного гуманізму можливо підвищити якість підготовки фахівців, сприяти їх творчому саморозвитку.

Перспективним напрямом дослідження є розробка психологічної концепції творчо-гуманістичної спрямованості особистості майбутнього педагога. Слід зазначити, що в розробці цієї проблеми є доволі потужний теоретичний доробок.

Проте в опублікованих роботах із психології не отримав достатньо повного висвітлення ряд принципів питань. До них відносяться проблеми філософсько-психологічного осмислення та розвитку творчо-гуманістичної спрямованості особистості майбутнього педагога. Також важливими питанням є розробка психологічної концепції творчо-гуманістичної спрямованості особистості майбутнього педагога, де системно й достатньо повно було б здійснено обґрунтування її структури та рівнів. Потребують ретельного вивчення психологічні особливості розвитку творчо-гуманістичної спрямованості студентів педагогічних спеціальностей (зокрема, виявлення відмінних та спільних рис у змістовій структурі й рівнях її сформованості), вивчення зв'язку між рівнем сформованості творчо-гуманістичної спрямованості і показниками ефективності навчальної діяльності студентів, а також виявлення типів творчо-гуманістичної спрямованості студентів-майбутніх педагогів. Без вивчення цих питань неможливо визначити теоретико-методологічні засади, принципи формування творчо-гуманістичної спрямованості особистості майбутніх педагогів, розробити та апробувати програму її формування.

Вивчаючи дану проблему, у подальших дослідженнях ми вважаємо за необхідне здійснити більш глибоке і докладне вивчення творчо-гуманістичної спрямованості особистості майбутнього педагога, її структури, рівнів та типів. Особливе значення надаватиметься аналізу способів виявлення творчо-гуманістичної спрямованості особистості студентів педагогічних спеціальностей у період їх навчання у виші, що відкриває великі можливості для її формування.

Список використаних джерел

1. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах) : наук. вид. / Г. О. Балл; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, Всеукр. громад. орг. «Асоц. гуманіст. психології». – 2-ге вид., доповн. – Житомир : Волинь: Рута, 2008. – 232 с.
2. Балл Г. Система принципів раціогуманізму / Г. Балл // Психологія і суспільство. – 2011. – №4(46). – С.16-32.

3. Беляев И. А. Творчество как форма становления индивидуальной целостности человека / И. А. Беляев // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2010. – №10(116). – С.57-61.
4. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей / Диана Борисовна Богоявленская. – М. : Академия, 2002. – 320 с.
5. Борзенко И. М. Основы современного гуманизма : Учебное пособие для вузов / Борзенко И. М., Кувакин В. А., Кудишина А. А. – М. : Российское гуманистическое общество. – 2002. – 389 с.
6. Братусь Б. С. Общепсихологическая теория деятельности и проблема единиц анализа личности / Б. С. Братусь // А. Н. Леонтьев и современная психология : [сб. статей памяти А. Н. Леонтьева / ред. А. В. Запорожец и др]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1983. – С.212-220.
7. Бугалин А. В. Диалектика: реактуализация в мире глобальных трансформаций / А. В. Бугалин // Вопросы философии. – 2009. – №5. – С.20-35.
8. Донцов А. В. Моральна культура вчителя. Монография / А. В. Донцов. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2008. – 240 с.
9. Дружинин В. Н. Варианты жизни : очерки экзистенциальной психологии / В. Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 2010. – 155 с.
10. Звіт про науково-дослідну роботу «Теоретико-методологічні основи реалізації культуротвірної функції психологічної науки» (заключний) / Керівник НДР доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України завідувач лабораторії методології і теорії психології Балл Г. О.– К., 2014. – 43 с. – Протокол вченої ради Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України № 11 від 25.12. 2014.
11. Иванова В. П. Феноменология интеллектуальной культуры: общие характеристики / В. П. Иванова // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – Вып. № 334. – С.132-137.
12. Касьянова Е. И. Феноменологический анализ сущностных аспектов категории «толерантность» / Е. И. Касьянова // Ученые записки Забайкальского государственного университета. Серия: Философия, социология, культурология, социальная работа. – 2010. – Вып. № 4. – С.63-71.
13. Коротяев Б.И. Учение - процесс творческий : Кн. для учителя : Из опыта работы / Б. И. Коротяев. – М. : Просвещение, 1989. – 158 с.
14. Кувакин В. Современный гуманизм / В. Кувакин // Высшее образование в России – 2002. – №4. – С.41-54.

15. Кыштымова И. М. Креативность и нравственность: о детерминантах творческого процесса / И. М. Кыштымова // Вестник Бурятского государственного университета. – 2012. – №5. – С.3-9.

16. Оборотова С. А. Технология медиации в урегулировании школьных конфликтов и формировании профессиональной культуры современного учителя / С. А. Оборотова // Мир науки, культуры, образования. – 2014. – Вып. №6. – С.59-62.

17. Обушний М. Менталітет українців у цивілізаційному вимірі [Електронний ресурс] / М. Обушний // Українознав. альм. – Київ, 2013. – Вип.11. – С.119–122. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/jpdf/Ukralm_2013_11_36.pdf.

18. Пазекова Г. Е. Психологическая гармония личности как детерминанта здоровья / Г. Е. Пазекова, Н. Е. Еливанова // Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова. – 2010. – Т.16. – №4. – С.227-230.

19. Рибалка В. В. Психологічна характеристика творчості, творчої особистості та сутність особистісного підходу : до вивчення і розвитку творчого потенціалу в наукових працях К. А. Тимірязєва, П. К. Енгельмейєра, Я. О. Пономарьова, І. М. Семенова, В. В. Давидова й К. К. Платонова / В. В. Рибалка // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. – №3. – С.1-7.

20. Холодная М. А. Психология интеллекта : Парадоксы исследования / М. А. Холодная. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.

21. Чернецкая Н. И. Творческое мышление как высшая форма мышления / Н. И. Чернецкая // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 3: Педагогика и психология. – 2009. – Вып.№2. – С.257-263.

22. Чеснокова Е. Н. Структура и функции развивающего диалога в образовании / Е. Н. Чеснокова // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2005. – Т.5. – Вып.№12. – С.71-83.

23. Якиманская И. С. Личностная толерантность в условиях дополнительного образования: сущность и возможности влияния [Електронний ресурс] / И. С. Якиманская // Воспитание толерантности и профилактика экстремизма. – Режим доступу : http://bank.orenipk.ru/Text/t43_26.htm

А.С. Харченко

ТВОРЧЕСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРИНЦИПОВ СОВРЕМЕННОГО ГУМАНИЗМА В ОБРАЗОВАНИИ

В статье сделана попытка проанализировать творческую составляющую принципов современного гуманизма, выделенных Г. О. Баллом: экологизма, конструктивизма и реализма, толерантности, диалогизма, медиационности, рационализма (гармонического), ориентированности на культуру, личностной ориентации (ориентации на целостного человека), моральности и гармоничности. Подчеркнуто, что творчество является мощным ресурсом обогащения гуманизма. Обосновано перспективное направление исследования – разработка психологической концепции творчески-гуманистической направленности личности будущего педагога.

Ключевые слова: гуманизм, гуманизация образования, принципы гуманизма, творчество, педагог, творчески-гуманистическая направленность.

A. Kharchenko

THE CREATIVE COMPONENT OF THE PRINCIPLES OF MODERN HUMANISM IN EDUCATION

In the article an attempt to analyze the creative component of the principles of modern humanism (by G. Ball) is made. The essence of modern humanism consists in recognition of person as the greatest value, in getting up of his or her personal dignity, in concern about a man and observance of his rights for freedom, happiness and expression of his own abilities, for free and responsible participating in life of the world and society, and also in establishment of his or her creative purpose in the world. It is proved that creatively and humanistically oriented teacher admits the value of personality, possibilities and capabilities of pupils (students); stimulates collective creative activity on the bases of humane relations and dialogic communication, has the valuable settings, which are oriented to becoming of complete personality of young people. There are the important tasks in the context of the indicated problem: justification of psychological conception of creatively-humanistic orientation of future teacher's personality; the development of model of content structure of creatively-humanistic orientation of future teacher; study of features of development of creatively-humanistic orientation of the students of pedagogical specialties; detection of distinctive and common features in content structure and levels of formation of creatively-humanistic orientation of the students; detection of types of creatively-humanistic orientation of the students; determination of theoretical and metodological bases, principles in formation of creatively-humanistic orientation of future teachers; development and approbation of the program of forming of creatively-humanistic orientation of personality.

Key words: humanism, humanization of education, principles of humanism, creativity, teacher, creative and humanistic orientation.

Надійшла до редакції 9.06.2015 р.